

Важливим у змісті підготовки майбутніх учителів початкової школи є проведення практик. Практичний напрям підготовки полягає від студентів оволодіння вміннями застосовувати педагогічні знання на практиці, творчий та комунікативні навички до вирішення проблем; використовувати знання, навички та інтуїцію у різноманітних педагогічних ситуаціях; передбачає використання сучасних форм навчальних занять, мультимедійних технологій та мережі Інтернет, вивчення нових педагогічних дисциплін, спрямованих на використання нововведень, самостійну діяльність із студентами під час занять та на педагогічній практиці.

Отже, можна стверджувати, що змістовий напрям підготовки майбутніх учителів початкової школи повинен бути орієнтований, насамперед, на впровадження нових підходів до формування змісту й організації навчання, а саме: дотримання європейських вимог до складання навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів з визначеною варіативною компонентою для вдосконалення фахової підготовки, реалізацію вільного вибору студентом вивчення навчальних дисциплін; зважування на вибір студента щодо формування змістової і кредитної частини індивідуального навчального плану; гарантування високої якості практичної підготовки майбутнього фахівця.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Закон України «Про вищу освіту»: Режим доступу // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18><http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Шевчук Ірина,

*к. пед. н., доцент кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі*

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Проблема взаємозв'язків між предметами, які вивчаються у школі, завжди привертала до себе велику увагу вчених-педагогів і працівників шкіл. Така увага пояснюється загальним взаємозв'язком явищ об'єктивного світу, особливо між природою і працею.

Забезпечення загального розвитку дитини є одним із основних завдань, поставлених перед початковою школою і над реалізацію яких повинні працювати вчителі молодших класів.

У процесі вивчення дисциплін початкової школи відбувається інтелектуальне зростання школяра, яке виявляється у розвитку й збагаченні різних сторін його мислення, мови, умінь навчально-пізнавальної діяльності.

У початкових класах в учнів інтенсивно розвивається понятійне мислення. Молодші школярі оволодівають великою кількістю понять міжпредметного характеру (наприклад: поняття множини, числа, слова та ін.) тому підвищення науково-теоретичного рівня початкового навчання прямо залежить від здійснення міжпредметних зв'язків у навчальному процесі.

Прогресивні педагоги різних епох Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський підкреслювали необхідність таких взаємозв'язків для відображення цілісної картини природи в світозбаченні дитини для створення системи знань.

Всі сторони цілісного світогляду особистості, які відображають реальний взаємозв'язок явищ об'єктивного світу, знаходяться в єдності, і в предметному висвітленні повинен бути забезпечений тісний взаємозв'язок, який розкриває взаємозумовленість науки про природу, суспільство і мислення людини.

Особливу роль у формуванні світогляду школярів відіграють наукові знання. Вони є джерелом об'єктивної достовірної інформації про навколишній світ і найповніше відображені у змісті навчальних програм.

Я.А. Коменський виступав за взаємозв'язок вивчення граматики і філософії, філософії і літератури, Д. Локк – історії і географії. Необхідність міжпредметних зв'язків захищав І. Гербарт, А. Дістервег, застерігаючи від стирання меж між предметами, разом з тим доводячи ефективність взаємопов'язуючого навчання [1].

Міжпредметні зв'язки – об'єктивне явище, але, між іншим, ефективність його прояву залежить від створення для цього умов. Н.М. Федорова, М.М. Скаткін, С.В. Щукін, І.Д. Зверев та інші відмічають, що при втіленні міжпредметних зв'язків має значення як зміст навчання, так і методи, форми навчання. В ряді досліджень наявні висновки про те, що навчання в початкових класах повинно будуватися з урахуванням міжпредметних зв'язків, створюючи базу для їх втілення в середніх і старших класах. Це обумовлено тим, що в початковій школі виявляються всі навчально-виховні функції міжпредметних зв'язків.

У той же час здійснюється недостатня теоретична і практична розробка даної проблеми, що виявляється в першу чергу, у відсутності науково обґрунтованих методичних рекомендацій для встановлення систематизації і реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі початкової школи.

Науково-теоретичні і організаційно-методичні питання реалізації міжпредметних зв'язків у процесі навчання знайшли своє відображення у дослідженнях П.Я. Гальперина, В.В. Давидова, М.А. Данілова, О.О. Люблінської, В.М. Максимової та ін. Але в цих працях недостатньо, або зовсім не відображена специфіка роботи вчителя початкової школи з проблеми реалізації міжпредметних зв'язків у процесі навчання і виховання молодших школярів, невиділені педагогічні умови їх втілення в навчальний процес. Мало науково-методичної літератури з питань вдосконалення навчання учнів початкової школи на основі використання міжпредметних зв'язків. Розглядається ця проблема здебільшого стосовно учнів старших класів (праці І.Д. Зверева, М.М. Черкес-Заде, В.М. Янцева та інших).

Розмова про міжпредметні зв'язки почалася з того часу, коли в школі було введено відокремлене викладання навчальних предметів, обумовлене бурхливим розвитком науки. «Все, що знаходиться у взаємному зв'язку, повинно викладатися у такому ж зв'язку», – вчив Я.А. Коменський [1]. Він вважав, що важливо встановлювати зв'язки між предметами для формування системи знань. Багатогранність міжпредметних зв'язків розкрив на розгорнутому матеріалі І.Г. Песталоцці, який виходив з вимог – «приведи у своїй свідомості всі по суті взаємозв'язані між собою предмети у той самий зв'язок, в якому вони дійсно знаходяться у природі». Актуальні і тепер судження А. Дістервега про чітке логічне відокремлення змісту кожного навчального предмету, з одного боку, і про встановлення зв'язків як між спорідненими предметами, так і між предметами різних циклів – з іншого.

Найбільш повне у класичній педагогіці обґрунтування дидактичної значимості міжпредметних зв'язків дав К.Д. Ушинський [5]. Він виводив міжпредметні зв'язки з реальних асоціативних зв'язків, вважав, що «знання і ідеї, повідомлені якими б то не

було науками, повинні органічно складатися у світлий і, по можливості, обширний погляд на світ і його життя», щоб перебороти хаос в голові учня можливо при узгодженій роботі вчителів, коли кожний вболіває не тільки за свій предмет, а й за розумовий розвиток дітей.

У дослідженнях відомих вчених-педагогів (І.Д. Зверева, В.М. Коротова, Е.І. Монозона та інших), міжпредметні зв'язки виступають як умова єдності навчання і виховання, засіб комплексного підходу до предметної системи навчання. Вони визначаються як співвідношення між двома або кількома навчальними предметами, яке передбачає взаемвикористання і взаємозбагачення спільних для них знань, практичних умінь і навичок, а також методів, прийомів, форм і засобів навчання.

Міжпредметні зв'язки допомагають озброїти учнів узагальненими знаннями, які можуть використовувати при вивченні ряду дисциплін, виробляти в них уміння самостійно застосовувати знання, для чого міжпредметні зв'язки реалізуються не тільки у змісті навчального матеріалу, а й в прийомах, методах навчання.

Однак, слід констатувати, що багато авторів статей, дисертацій прагнуть глибше усвідомити суть міжпредметних зв'язків і дати їм більш точне визначення, але оскільки більшість з них підходить до вирішення цієї задачі тільки з методичних позицій, то і визначення, які пропонуються, однобічні. Вчені не прийшли до єдиної думки ні у визначенні поняття міжпредметних зв'язків, ні у виділенні видів зв'язків, ні в аналізі механізму встановлення міжпредметних зв'язків в умовах педагогічної практики.

Багаточисленні дослідження проблеми міжпредметних зв'язків (І.Д. Зверев, В.М. Федорова, О.В. Усова, І.Я. Лернер та інші) виявили їх багатоаспектність, багатофункціональність у процесі навчання.

О.В. Усова, М.М. Левшин визначають міжпредметні зв'язки як дидактичну умову підвищення наукового рівня знань учнів і удосконалення всього навчального процесу.

Окремі дослідники, у тому числі Н.О. Лошкарьова, В.І. Загв'язинський вважають міжпредметні зв'язки дидактичним принципом.

В.М. Максимова [2] розглядає міжпредметні зв'язки як засіб відображення у змісті кожної навчальної дисципліни і в навчальній діяльності учнів продуктів міжнаукової інтеграції.

В.М. Федорова дає міжпредметним зв'язкам таке визначення:

Міжпредметні зв'язки – це дидактична умова, яка забезпечує послідовність відображення у змісті шкільних природничо-наукових дисциплін об'єктивних взаємозв'язків, які діють у природі [6].

К.П. Корольова пропонує таке визначення: «Міжпредметні зв'язки – це одна з особливостей змісту освіти, яка висловлюється в узгодженні навчальних програм і проявляє себе в процесі навчання у принципі систематичності».

І.Д. Зверев розкриває це поняття таким чином: «Міжпредметні зв'язки, перш за все, передбачають спільну узгодженість змісту освіти з різних дисциплін, побудову і відбір матеріалу, які визначаються як спільною метою освіти, так і оптимальним врахуванням навчально-виховних задач, обумовлених специфікою кожної дисципліни».

Дана характеристика може бути основою у конкретному визначенні міжпредметних зв'язків як закономірності дидактики.

У розробці психологічних основ міжпредметних зв'язків велика заслуга належить професору Ю.А. Самаріну, який довів, що асоціація (зв'язок) повинна ввійти в основу вивчення розумової діяльності людини.

«Новина, оригінальність розумової діяльності, відмічав Ю.А. Самарін – і полягає в тому, що звичайне явище, звичайний предмет включається у нову, незвичну систему відносин».

В цьому і полягає розвиваюче значення формування в учнів умінь ввести факти з різних навчальних дисциплін у загальну систему знань про світ.

Міжпредметні зв'язки – це такі зв'язки, які передбачають використання знань одного навчального предмета при вивченні іншого. Так, наприклад, на уроці праці при роботі з кресленням математичні знання – поняття про точку, лінію, відрізок прямокут, різноманітні геометричні фігури, практична навичка вимірювання і відмірювання, робота з циркулем і ін. – використовуються в практичній діяльності учнів.

Однак, М.Н. Скаткін говорив: «Мова повинна йти про єдність основних наукових ідей, які відображають єдність світу, і, які складають фундамент діалектико-матеріалістичного світогляду, про єдність процесу загального розвитку школярів, про формування засобами різних предметів здібності самостійного творчого мислення» [4].

Міжпредметні і внутрішньопредметні зв'язки виступають як засіб комплексного підходу до навчання і виховання школярів. Їх реалізація вносить якісні зміни в зміст і структуру знань учнів, забезпечує інтеграцію знань, підвищення їх наукового рівня, формування комплексу умінь, в тому числі не лише спеціальних, але і широкого профілю, які характерні для пізнавальної діяльності в цілому. Міжпредметні зв'язки включають в себе великі можливості для розвитку школяра як особистості і, зокрема, формування його світогляду, творчої самостійності і активності.

В 60-70-ті рр. в нашій країні проведено ряд цікавих педагогічних досліджень з проблеми реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні школярів (Беленький, Воробйов, Зверев, Коротов, Лошкарьова, Максимова, Федорова, Федорець і н.)

Стосовно початкової школи дана проблема відноситься до числа малодосліджених, хоч її значимість дуже велика.

Внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки розглядаються нами як прояв дидактичних принципів систематичності і науковості навчання. При проведенні дослідження нас однаково цікавить змістова і операційна сторони навчальної діяльності учнів, їх взаємообумовленість і взаємодія. Вважаємо, що дослідження дозволить внести уточнення в зміст навчання в початкових класах з урахуванням реалізації міжпредметних зв'язків, а також удосконалити навчальну діяльність школярів на основі корекції спеціальних загальних умінь, необхідних для активної пізнавальної діяльності при оволодінні будь-яким навчальним предметом.

Реалізація міжпредметних зв'язків складає не лише методичну основу формування системності знань і оволодіння учнями комплексом спеціальних умінь і навичок, але також є засобом реалізації виховних і розвиваючих функцій навчання.

Увага до міжпредметних зв'язків зумовлена двома факторами: з одного боку – підвищення наукового рівня змісту навчання, збільшення об'єму інформації, з іншого – підвищення вимог до ролі школи у вихованні учнів, в їх підготовці до життя.

Міжпредметні зв'язки – необхідна дидактична умова подальшого підвищення якості знань учнів і ролі навчання в розвитку діалектичного мислення школярів, у формуванні у них наукового світогляду, в їх політехнічній підготовці і професійній орієнтації.

Під час вирішення даної проблеми спостерігається така картина: більше всього виконано робіт з вивчення ролі міжпредметних зв'язків у формуванні понять (розробляється проблема взаємодійності у формуванні загальних наукових понять у викладанні різноманітних предметів).

Розглянемо ситуації, за якими міжпредметні зв'язки у викладанні використовуються успішно. Яка при цьому діяльність учнів?

Різнорічність їх видів діяльності можна об'єднати у три групи:

1) учні вміють застосовувати і застосовують поняття і факти із споріднених дисциплін для розширення поля застосування теорії предмету;

2) учні вміють застосовувати і застосовують теорії, які вивчаються на уроках з інших предметів, для пояснення фактів, які розглядаються в даній навчальній дисципліні;

3) учні вміють застосовувати і застосовують практичні уміння і навички, отримані на уроках споріднених дисциплін для одержання нових експериментальних даних.

Які ж умови, за яких учні здатні реалізувати вказані види діяльності?

Першою умовою є навчальна ситуація, за якої використання знань з іншого предмета є необхідністю. Якщо такої необхідності немає, то учні будуть реалізовувати міжпредметні зв'язки в своїй роботі лише за вказівками вчителя. Важливо створювати потребу в такій реалізації.

Другою умовою, яка сприяє реалізації міжпредметних зв'язків у навчальній діяльності учнів, є уміння реалізувати перенос знань із предмета в предмет. Якщо учні не вміють використовувати знання, отримані на уроках однієї дисципліни на заняттях іншої, то створюється спеціальна навчальна ситуація. Якщо учні не зможуть досягти бажаних результатів, то вони будуть намагатись відшукати шлях вирішення в межах даної дисципліни.

Третьою умовою є оволодіння учнями вмінням переносу практичних умінь і навичок. Важко чекати від учнів дій, спрямованих на отримання нових експериментальних даних методами, вивченими на інших уроках, якщо вони не вміють здійснювати перенос.

Всі ці уміння і навички створює вчитель у процесі навчальної діяльності з використання міжпредметних зв'язків у викладанні дисциплін. Діяльність учителя спрямована на створення навчальних ситуацій, сприятливих для реалізації міжпредметних зв'язків. Для створення таких ситуацій необхідно:

1) застосовувати у процесі пояснення знання учнів, отримані в межах іншого предмету;

2) підводити самих учнів до необхідності переносу знань із одного предмета на інший предмет;

3) навчання учнів цьому переносу.

Успішна діяльність учителя, щодо реалізації міжпредметних зв'язків, потребує спеціальних умов. До них можна віднести координацію навчальних планів і програм, координацію підручників і методичних посібників, а також розроблену і експериментально перевірену методику навчання учнів переносу необхідної інформації з одного предмета в інший та ефективний спосіб перевірки цього важливого уміння.

Сучасна школа покликана формувати в учнів фундамент майбутньої системи знань, її удосконалення, яке передбачає розкриття можливостей, специфіки взаємозв'язків предметів природничо-математичного циклу в курсі початкового навчання.

Список використаної джерел

1. Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А.Коменский – М.: Просвещение, 1972. – 316с.

2. Максимова В.Н. Межпредметные связи в процессе обучения / В.Н.Максимова. – М.: Просвещение, 1988 – 189с.

3. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.

4. Скаткин М.Н. Содержание общего среднего образования: проблемы и перспективы Скаткин М.Н., Белый Н., Вельбрехт Д./ – М.: Знание, 1981. – 96с.

5. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Педагогические сочинения: в 6 т. [Т. 5] / [сост. С.Ф.Егоров]. – М.: Педагогика, 1990. – 528 с

6. Федорова В.Н., Кирюшкин ДМ. Межпредметные связи / В.Н.Федорова – М.,1972, – 149с.

Шевчук Тамара,

старший викладач кафедри суспільних дисциплін

Національного університету водного господарства та природокористування, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМИ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

Сучасна педагогічна наука постійно розвивається й змінюється. Визначальною особливістю змін, які відбуваються в освіті України, є перехід до спрямованого формування у суб'єктів навчання здатності творчо діяти, застосовувати знання і досвід на практиці. Зміна цілей навчання визначає необхідність коригування змісту і методик навчання, спрямованого на забезпечення формування демократичного світогляду, ціннісних орієнтацій, уміння самостійно вчитися, критично мислити, користуватись сучасними засобами інформаційно-комунікаційних технологій і ін.. Особливого значення при навчанні та формуванні громадянської позиції, світогляду та ціннісних орієнтацій через соціально-гуманітарні дисципліни має принцип наочності. За рахунок продуманого застосування засобів наочності можна посилити емоційний вплив на студентів, підвищити рівень доступності матеріалу, що вивчається, прискорити активізацію розумової діяльності студентів.

Якщо для удосконалення змісту освіти найважливішими задачами є її оптимізація, систематизація та проблематизація, для удосконалення методики навчання необхідна його індивідуалізація, диференціація та активізація, то найважливішим напрямом удосконалення дидактичних засобів визнається візуалізація, унаочнення.

Метою даного дослідження є □ теоретично обґрунтувати використання наочності як педагогічного методу у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін студентами технічних ВНЗ.

Наочність у навчанні – один з основних принципів дидактики, відповідно до якого навчання будується на конкретних образах, що безпосередньо сприймаються тими, хто навчається. Вперше цей принцип обґрунтовано у XVII ст. чеським педагогом Я.А. Коменським, а пізніше Дж. Локком, Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинським, А. Макаренком та ін. Вагомий внесок у вирішення зазначеної проблеми зробили відомі вчені-філософи Арістотель, Сократ, Декарт; психологи Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Богоявленський, Н. Менчинська, В. Давидов, З. Калмикова, Ю. Гільбух та інші; дидакти Ю. Бабанський, М. Скаткін, Л. Занков, І. Лернер, В. Оніщук та інші.

Ян Амос Коменський у «Великій дидактиці» писав, що треба учити дітей «пізнавати і досліджувати самі речі, а не тільки чужі думки про ці речі» [1, с. 168]. Дедуктивний метод наукового пізнання відомого французького філософа Декарта побудований на чотирьох правилах: – визначення принципів або начал; – аналітичне вивчення природних явищ (кожну складну проблему потрібно ділити на простіші і робити це доти, доки не прийдемо до ясних та очевидних речей); – «догримуватись